

Απόστολος Λ. Πιερρής

**Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΔΩΡΙΚΗΣ
ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

XVI

**Οι Θυρεατικοί Στέφανοι
και ο Απόλλων-Ζευς του Ugento**

Μορφολογία και Συμβολισμός

Μια σειρά ορειχάλκινων αγαλματιδίων προερχομένων από τη Λακεδαίμονα, παριστάνουν εφήβους φέροντας στην πλούσια κόμη έναν ορισμένο στέφανο με παραλλαγές.

[Από τα 5, τα δυο βρέθηκαν στις Αμύκλες, δυο στην Ολυμπία και ένα στο ιερό του Πανός στην Μπερέκλα (Νέδα) της Παρασσίας περί το

Λύκαιο της Αρκαδίας. Η τοπολογία των ευρημάτων αναμφισβήτητα οδηγεί σε Σπαρτιατική αρχή και νόημα του τύπου.

Ο κατάλογος έχει ως εξής:

A. Ολυμπία

1. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα (NM) 6174; *Olympia* IV Taf. 7.48; E. Langlotz, *Frühgriechische Bildhauerschulen*, 93 Taf. 49b; *V Bericht über die Ausgrabungen in Olympia*, Taf. 51.

2. *V Bericht Olympia*, Taf. 52-53. (Cf. E. Kunze, *Ein Bronzejüngling*, στο *V Bericht*, pp. 97-102).

B. Αμύκλαι

3. NM 7547; *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 1892 Εικ. 2; *Handbuch der Altertumswissenschaft*, G. Lippold, *Handbuch der Archäologie*, Tafel 9.3; E. Langlotz, *op.cit.*, Taf. 49e.

4. NM 7570; V. Müller, *Der Polos*, 27, n. 4.

Γ. Μπερέκλα

5. NM. 13036; *Αρχαιολογική Εφημερίς*, 1910, 302, Εικ. 19; Zervos, *L' art en Grèce* (1934), Fig. 194, 196].

Ο στέφανος είναι ο θυρεατικός.

[Δείτε τη μελέτη μου, «*Η Σπάρτη Οδηγός Ελληνισμού – Λακεδαιμόνιος Οργανισμός στο τέλος του 8ου π.Χ. Αιώνα*», pp. 17-20, Κείμενο για το Σεμινάριο 13ο, 18.2.2016.

Στον Κατάλογο ίσως ανήκει και ο περιβόητος Απόλλων Φιλήσιος του Κάναχου. Cf. J. Meischner, *Spaete Archaisk und Frueher Strenger Stil, Der Apollon Philesios des Kanachos Typus I und II* (δίγλωσσο, και αγγλικά), Tafel 22a. – Degrassi Tav. 44b. H. Bulle, *Der Schoene Mensch im Altertum*, Tafel 38b. Το θέμα χρήζει μείζονος ερεύνης. Ο ερωτικός Απόλλων της φιλίας ταιριάζει σε Λακωνικό πλαίσιο.]

Ο θυρεατικός στέφανος ήταν από φοίνικες (Σωσίβιος, Fr.Gr.Hist. 595F5 Jacoby = A. Tresp, *Die Fragmente der griechische Kultschriftsteller*, Sosibios aus Sparta Fr. II, pp. 131-3). Ο Σωσίβιος αναφέρει ότι στην εποχή του (προς το τέλος του 3ου αιώνας π.Χ.) ονομάζονταν οι θυρεατικοί στέφανοι «ψίλινοι». Ψιλινοποιός είναι ο κατασκευαστής των ψιλίνων στεφάνων (IG V1, 208, 209, από τη Σπάρτη). Στις Αμύκλες ακριβώς ελατρεύετο, δεύτερος αυτός και alter ego του Απόλλωνος, Διόνυσος Ψίλαξ.

θεῶν δὲ σέβουσιν οἱ ταύτη τὸν τε Ἀμυκλαῖον καὶ Διόνυσον, ὀρθότατα ἔμοι δοκεῖν Ψίλακα ἐπονομάζοντες· ψίλα γὰρ καλοῦσιν οἱ Δωριεῖς τὰ πτερά, ἄνθρωπος δὲ οἶνος ἐπαίρει τε καὶ ἀνακουφίζει γνώμην οὐδέν τι ἦσσαν ἢ ὄρνιθας πτερά.

Παυσανίας III, 19, 6

Η ερμηνεία του Παυσανία για το θείο επίθετο (Ψίλαξ, πτέρινος διότι ο οίνος κάνει την ψυχή να περούται και να πετάει) είναι μεταφορική, αν και βασίζεται στην εκ-στατική και αναγωγική δύναμη του Βακχικού οίνου. Ερείδεται στο γεγονός ότι ψίλον (= πτίλον) στα Δωρικά σημαίνει πτερόν. Ησύχιος s.v. *ψίλακα· ψιλόν, λειῖον. πτερόν. ἢ πτηνόν.* [Ψιλός ο λείος, χωρίς γένια, άτριχος, με στιλπνή επιδερμίδα. Cf. λειοί παῖδες. Αυτή είναι η κοινή έννοια. Η Δωρική σημαίνει το πτερό και το πτηνό]. Έτσι στον Αλκμάν Fr. 26.68 είναι εύλογη η συμπλήρωση του Lobel «άπαλό[ν ψίλ]ον», που από τα συμφραζόμενα δηλώνει το μαλακό «φτερό», χνούδι τρίχωσης ίσως:

[ῶ] τις αἰγλά[ε]ντος ἀστήρ

ῶρανῶ διαιπετής

ἢ χρύσιον ἔρνος ἢ ἀπαλό[ν ψίλ]ον

Αλκμάν Fr. 26.66-8 Calame = Fr. 3.66-8 PMG, Cambell]

Ησύχιος s.v. *ψιλίον· πτερόν· ἄκρον* [Valesius, Pierson, αντί του χειρογραφικού μακρόν. Ίσως, ορθότερα, θα προτιμούσα «πτερόν μικρόν»].

οί δὲ ψέλλιον ἢ εἶδος ἄνθους. Ἄκρον ὅπως τὸ ἄκρον τοῦ χοροῦ, ἔσχατον, πέρασ, ἀκρότης. Το ψέλλιον υποδεικνύει κύκλο (περιδέραιο, περιβραχιόνιο, περικάρπιο), ἀρα και στεφάνη, στέφανο. Το «εἶδος ἄνθους» παραπέμπει συγκεχυμένα (κατὰ ἀπορο συναγωγή και εκτίμηση) σε φύλλα και στα φύλλα φοίνικος. Και συναφῶς Αμμώνιος, *Περὶ διαφορῶν λέξεων*, s.v. *Ψάλλιον καὶ ψέλλιον διαφέρει...* ψέλλιον δὲ τὸ ἄκροις βραχίοσι περιτιθέμενον κόσμιον. οἱ Δωριεῖς ψέλλιον καλοῦσι τὸ ἄκρον, ὅθεν και ἡμεῖς [sc. οἱ Βυζαντινοί] τὴν ἐπ' ἄκρων χειλέων λεγομένην προσωδίαν, ψιλὴν ἐκαλέσαμεν, ὡς φησι Τρύφων.

Στους χορούς πτερά είναι η αρχή και το τέλος τους. Ἐτσι ψιλεύς ἦταν ο ἐπ' ἄκρου χοροῦ ιστάμενος και ορχούμενος. Ησύχιος s.v. *ψιλεῖς*: οἱ ὕστατοι χορεύοντες. Επεκράτησε ὁμως φυσιολογικά η πρωτοχορία, ο πρώτος ορχηστής. Και Σούδα s.v. *ψιλεύς*: ἐπ' ἄκρον χοροῦ ιστάμενος. ὅθεν και «φιλόψιλος» παρὰ Ἀλκμᾶνι, ἢ φιλοῦσα ἐπ' ἄκρου χοροῦ ἴστασθαι (Ἀλκμᾶν Fr. 208 Calame). Τεκμηριώνεται συνεπῶς η ἔννοια ἤδη στο πρώτο ἡμισυ του 7ου αἰώνα π.Χ. Και Ησύχιος s.v. *ψίλακερ* [Λακωνικό κατὰ ρωτακισμό για το «ψίλακες»]. τὸ ἡγεῖσθαι χοροῦ (ο πρώτος του χοροῦ, ο αρχιχορευτής).

[Ἐχω γράψει σε προηγούμενη μελέτη για την σημασία και την επιγραφική και εικονογραφική επιβεβαίωση του ρόλου του πρωτοορχηστή].

[Το του Ησυχίου s.v. *ψιλόσ*: στέφανος πτέρινος. και ὁ ἰππεύς, προέκυψε κατὰ το πρώτο σκέλος του απερίσκεπτα ἀπὸ ἀπλή συναγωγή εκ της Λακωνικῆς γλώσσας, ψιλόν = πτερόν. Το προς τον ἰππέα σημαίνει τον μη βαρέως οπλισμένο κατ' ἀντιπαράθεση προς τον οπλίτη.

Ἀπὸ το ἄλλο μέρος, βαρύτητα ἔχει η πληροφορία του Σωσίβιου για καλάμινους στεφάνους:

καὶ γὰρ καὶ Λακεδαιμόνιοι καλάμω στεφανοῦνται ἐν τῇ τῶν Προμαχείων ἐορτῇ, ὡς φησι Σωσίβιος ἐν τοῖς Περὶ τῶν ἐν Λακεδαίμονι θυσιῶν, γράφων οὕτως· «ἐν ταύτῃ συμβαίνει τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς χώρας + καλάμοις στεφανοῦσθαι ἢ στλεγγίδι +, τοὺς δ' ἐκ τῆς ἀγωγῆς παιῖδας ἀστεφανώτους ἀκολουθεῖν».

Σωσίβιος Fr.Gr.Hist. 595F34 Jacoby = Tresp, *op. cit.* Fr. I

Τα Προμάχεια υποδηλώνει εορτή πολεμικής ανδρείας υπέρ των προμάχων στη φάλαγγα. Κατ' αντιπαραβολή και αντιμετάθεση, οι νέοι από τη Λακωνική ύπαιθρο (Περίοικοι και Είλωτες) προσήρχοντο στη θυσία στεφανωμένοι με καλάμους και στλεγγίδες εκ καλάμων υποδηλώνοντας γυμναστική παιδεία Σπαρτιατική, οι δε έφηβοι της Σπαρτιατικής αγωγῆς παρήσαν ακολουθούντες αστεφάνωτοι – κάπως ανάλογα προς τα Ρωμαϊκά Σατουρνάλια και την προεδρία των δούλων σε αυτά. Οι Λακεδαιμόνιοι χρησιμοποιούσαν στλεγγίδες όχι συνήθως σιδηρές αλλά καλάμινες κατά τον Πλούταρχο, *Νόμιμα Λακεδαιμονίων*, §32, 239A. Ωστε σωστά ο Tresp προτείνει τη διόρθωση σε «καλαμίνας στεφανοῦσθαι στλεγγίσι» αντί του προβληματικού χειρογραφικού «καλάμοις στεφανοῦσθαι ἢ στλεγγίσι», το οποίο εσταύρωσα στο κείμενο παραπάνω. Πάντως αυτή η θυσία και εορτή δεν έχει σχέση με τις Γυμνοπαιδιές και τους θυρεατικούς στεφάνους. (Αντίθετα προς τον Herbig, *JdI* 55 (1940), pp. 71 sqq.)].

Οι θυρεατικοί στέφανοι θεσπίστηκαν για τις εορτές των Γυμνοπαιδιών. Η σύσταση των Γυμνοπαιδιών, ύψιστης σημασίας Σπαρτιατικής εορτής, έγινε εις μνήμη της μεγάλης νίκης των Λακεδαιμονίων επί των Αργείων για τον έλεγχο και κατοχή της Θυρεάτιδος (περί το 718 π.Χ.). Η θεσμοθέτηση πιθανόν να συντελέστηκε μετά δεκαετίες αλλά πάντως προ των Καρνείων (676/3 π.Χ. κατά τον Σωσίβιο, Σπαρτιατή ακριβή κριτή των Λακεδαιμονίων

πραγμάτων, Fr.Gr.Hist. 595F3 Jacoby). Λίγα χρόνια πριν την Θυρεατική νίκη (724 π.Χ.) είχε συμβεί η απόλυτη γύμνωση, καθοριστικής σημασίας για τον οντολογικό Κόσμο και το υπαρξιακό βίωμα του Δωρισμού και Ελληνισμού. [Δείτε προηγούμενες μελέτες μου επί του γεγονότος, του νοήματος και του συμβολισμού του]. Στις Γυμνοπαιδιές χοροί γυμνών εφήβων αποκάλυπταν ολιστικά σε ένα φαινόμενο τη ρωμαλέα ακμή των εφήβων, το κάλλος της μορφής, την ορχηστική δεινότητα, την εναρμόνια λειτουργικότητα μουσικής και πολεμικής αρετής. Οι προεξάρχοντες του χορού νεαρῶδεις (το ἄκρον πτερόν του) ἔφεραν τους θυρεατικούς στεφάνους. Ἐτσι εναρμονίζονται τα δεδομένα των πηγών.

[Ο Διόνυσος Ψίλαξ των Αμυκλών έχει ερμηνευθεί ως πτερωτός Διόνυσος, δίνοντας συγκεκριμένη μορφή στη μεταφορική εξήγηση του Πausανία. Εξομοιάζεται ἔτσι προς τον Ἔρωτα της αρχαϊκής εποχής, πτερωτό ἔφηβο πάγκαλλο. Προσφορότερο και οικειότερο προς τα Σπαρτιατικά είναι να θεωρηθεί ως πρωτοχορευτής, κατ' αναλογία των ψιλᾶκων στις Γυμνοπαιδιές. (Cf. S. Wide, *Lakonische Kulte*, p. 162). Η αποψιακή του ταυτότητα προς τον Απόλλωνα θα διεδηλούτο τοιουτοτρόπως. Οι Γυμνοπαιδιές ἦταν αφιερωμένες στον Απόλλωνα της Χρυσῆς Ορχῆς, της Δωρικής Νεαρῶδους Αγέλης. Ο Lobeck (Φρυνίχου, *Εκλογή Ρημάτων και Ονομάτων Αττικῶν*, p. 435) ερμηνεύει το θείο επίθετο από το ψιλός = αγένειος, ἀτριχος, λειοσώματος, χαρακτηριστικά του νεαρῶδους ἰσαπόλλωνος Διονύσου κατά επιτεταμένη απαλότητα μαλθακῆς παραπλάνησης. Στην αρχαϊκή εικονογραφία ο Διόνυσος βέβαια παρίσταται γενικά ως ὥριμος ἀνῆρ. (Cf. T.H. Carpenter, *Dionysian Imagery in Archaic Greek Art. Its Development in Black-Figure Vase Painting*, 1986; C. Isler-Kerényi, *Dionysos in Archaic Greece. An Understanding through Images*, 2007). Αλλά τα Σπαρτιατικά ἀνάγλυφα που παριστάνουν τον Ἄδη (ὄφις

σύμβολο), σύνθρονο με την Περσεφόνη ημικαλυπτόμενη – ημιαποκαλυπτόμενη με καλύπτρα, ως Διόνυσο (με τον κάνθαρο), μορφοποιούν τον θεό της ταυτότητας Άδη-Διονύσου (Ηράκλειτος 22B15 DK) εις κούρο κάλλους και μακροκότσιδο κατά τη ΔωρικοΕλληνική κόμμωση των νεαρωδών εφήβων. (Cf. π.χ. το περίφημο ανάγλυφο στο Βερολίνο από τα Λακωνικά Χρύσαφα, C. Blümel, *Die archaisch griechischen Skulpturen der staatlichen Museen zu Berlin*, No 16, Taf. 42-44 (που φυσικά δεν είναι “Heroenrelief” αλλά φανερώνει επιφανώς το πολυδύναμο και πολυώνυμο ζεύγος της Ζωής και του Θανάτου); C. Isler-Kerényi, *op.cit.*, Taf. 133. – Παρόμοια χαρακτηριστικά ανάγλυφα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Σπάρτης]. .

Η Δωρική και ειδικά Σπαρτιατική αθλητική γύμνωση (εναρξάμενη στα Ολύμπια του 724 π.Χ.) και η χορευτική γυμναστική επί-δειξη μορφής εις φανέρωση του Είναι κατά τις Γυμνοπαιδιές προς Απόλλωνα, σηματοδοτούν την πρόβαση, κατά πλήρη αποκάλυψη της Ολύμπιας θρησκευτικότητας, από τον Απόλλωνα-Πολεμιστή στον Απόλλωνα-Αθλητή Ορχηστή. Σε αυτή την μετάβαση ιδρύεται η μνημειακή γλυπτική του Κούρου. Τον Απόλλωνα-πολεμιστή (δεύτερη μονή από πρόοδο του Φαλλικού Οδηγού των Δωρικών Περιπλανήσεων και ορεσίβιου βίου στη Δωρίδα) έχω σπουδάσει σε σειρά μελετών επικεντρωμένων στα ορειχάλκινα ειδώλια της Ολυμπίας. Οι έφηβοι με τους θυρεατικούς στεφάνους εκφράζουν ακριβώς την Απολλώνια επι-φάνεια στους πρωτοχορευτές των Γυμνοπαιδιών. Ο Φαλλός της νεαρώδους ακμής μεταμορφώθηκε πρώτα σε γυμνό Μαχητή της ανδρείας, και εν συνεχεία, κατά ταχύρρυθμο διαδοχή εκδίπλωσης του Οδηγού Βιώματος, σε γυμνό γυμναστή των αθλητικών αγώνων, και σε γυμνό ορχηστή της αρμονίας, φανερώσεις και τα τρία του ύψιστου παιγνίου της ύπαρξης, συνιστώντος την κοσμική τάξη επί επίδειξης κάλλους. Γιατί το

Μειδίαμα ανήκει οντολογικά στο Κάλλος ως άκρα πληρότητα του όντος, και ο Έρωσ του καλού είναι το υπέρτατο παιχνίδι του Κόσμου.

Στο Ugento (αρχαίο Uzentum) παρά το Lecce της Καλαβρίας, στη φτέρινα του ποδός που σχηματίζει η Ιταλία, στο ανατολικότερο και προσεχέστερο προς τη Βαλκανική τμήμα της Ιταλικής χερσονήσου, βρέθηκε στις 22 Δεκεμβρίου του 1961 ένα ορειχάλκινο αγαλματίδιο όλως ιδιαίτερης μορφής, νοήματος και συμβολισμού. Είναι ο λεγόμενος «Ζευς του Ugento».

Το Ugento επί του Κόλπου του Τάραντος στην αρχή του, ευρίσκεται πλησίον του μεγάλου Τάραντος, Λακωνικού αποικισμού πόλης. Πρόκειται για ένα Δωρικό, ειδικά Σπαρτιατικό περιβάλλον (Παρθενίαι). Η ίδρυση της πόλης τίθεται από τα Χρονικά του Ευσέβιου (έκδοση Hieronymus) το 708 π.Χ. (Anno 1309, Leocratis 6ο, Ol. 18.1 = το πρώτο έτος της 18ης Ολυμπιάδος).

[Για τους Παρθενίεις οδηγός είναι ο Αριστοτέλης. Ήσαν Σπαρτιάτες που δεν απελάμβαναν τις τιμές των «ομοίων» τους. Όμοιοι εκαλούντο οι πολίτες της Σπάρτης ως ίσοι κατ' αρετήν και δικαιώματα, κατά τα πρότυπα των ιερών αγελών στην προκαθοδική Δωρική κατάσταση.

ἐν δὲ ταῖς ἀριστοκρατίαις γίνονται αἱ στάσεις αἱ μὲν διὰ τὸ ὀλίγους τῶν τιμῶν μετέχειν, ... μάλιστα δὲ τοῦτο συμβαίνει ἀναγκαῖον, ὅταν ἦ τι πλῆθος τῶν πεφρονηματισμένων ὡς ὁμοίων κατ' ἀρετήν, οἷον ἐν Λακεδαίμονι οἱ λεγόμενοι Παρθενίαι (ἐκ τῶν ὁμοίων γὰρ ἦσαν), οὓς φωράσαντες ἐπιβουλεύσαντας ἀπέστειλαν Τάραντος οἰκιστάς.

Αριστοτέλης, Πολιτικά, V, 1306b22-31

Ο Αριστοτέλης διαφοροποιεί την περίπτωση των Παρθενιών από την κοινωνική ταραχή που ξέσπασε στη Σπάρτη κατά τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο:

ἔτι [sc. δημιουργούνται αναταραχές σε αριστοκρατίες] ὅταν οἱ μὲν ἀπορῶσι λίαν οἱ δ' εὐπορῶσιν (καὶ μάλιστα ἐν τοῖς πολέμοις τοῦτο γίνεται· συνέβη δὲ καὶ τοῦτο ἐν Λακεδαίμονι ὑπὸ τὸν Μεσσηνιακὸν πόλεμον· δῆλον δὲ [καὶ] τοῦτο ἐκ τῆς Τυρταίου ποιήσεως τῆς καλουμένης Εὐνομίας· θλιβόμενοι γάρ τινες διὰ τὸν πόλεμον ἤξιουν ἀνάδαστον ποιεῖν τὴν χώραν).

Αριστοτέλης, Πολιτικά, V, 1306b36-1308a2

Ότι πρόκειται για τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο προκύπτει από την επίκληση του Τυρταίου ως μάρτυρα. Εδώ η αιτία των αναστατώσεων είναι η δημιουργία τάξης «ομοίων» πενήτων κατά τον πόλεμο, άλλων εξ αυτών πλουτιζόντων σφόδρα. Οι Παρθενίες αντιθέτως ήσαν νεαροί γόνοι των Ομοίων και Όμοιοι οι οποίοι για κάποιο λόγο δεν αναγνωρίζονταν ως ισότιμοι.

Ο Αντίοχος ο Συρακούσιος (ιστορικός του δεύτερου μισού του 5ου π.Χ. αιώνα) διηγείται ότι οι Παρθενίες γεννήθηκαν από μη μετασχόντες στον Α' Μεσσηνιακό Πόλεμο.

περὶ δὲ τῆς κτίσεως [sc. τοῦ Τάραντος] Ἀντίοχος λέγων φησὶν ὅτι τοῦ Μεσσηνιακοῦ πολέμου γεννηθέντος, οἱ μὴ μετασχόντες Λακεδαιμονίων τῆς στρατείας ἐκρίθησαν δοῦλοι καὶ ὠνομάσθησαν εἴλωτες, ὅσοι[ς] δὲ κατὰ τὴν στρατείαν παῖδες ἐγένοντο, Παρθενίας ἐκάλουν καὶ ἀτίμους ἔκριναν. οἱ δ' οὐκ ἀνασχόμενοι (πολλοὶ δ' ἦσαν) ἐπεβούλευσαν τοῖς τοῦ δήμου.

Αντίοχος Fr.Gr.Hist. 555F13 Jacoby

Το ότι οι μη μετασχόντες «ἐκρίθησαν δοῦλοι καὶ ὠνομάσθησαν εἴλωτες» είναι υπερβολή. Η ουσία είναι ότι εμπεριέχεται στην υπόθεση «ατιμία», μη ισοτιμία, των γόνων τους κατά Αντίοχο, ή των παιδων κάποιας ομάδας..

Το όνομα «Παρθενία» προβληματίζει, - παρεπλήνησε δε μη Σπαρτιάτες ιστορικούς στην αρχαιότητα και ερευνητές των νεώτερων χρόνων ανοικεύς προς τα Σπαρτιατικά νόμιμα. Στην εκδοχή του Αντίοχου ο όρος δεν έχει νόημα και δεν αποκτά από την ιστόρηση, ή παραπέμπει σε τραβηγμένες υποθέσεις, ότι ονομάστηκαν έτσι επειδή γεννήθηκαν εκτός γαμικού ζυγού με Σπαρτιάτη πατέρα, και άρα προήλθαν από (νομικά) παρθένο μητέρα! Νεωτερικές ανοησίες πληθύνουν από άγνοια του Ελληνικού θαύματος.

Αντιθέτως, μια γλώσσα του Ησύχιου καθοδηγεί στον σωστό δρόμο.

S.v. κουρίδιον· παρθένιον, καὶ τὸν ἐκ παρθενίας ἄνδρα. Λάκωνες δὲ κουρίδιον καλοῦσι <τὸν> παρ' αὐτοῖς τετράχειρον Ἀπόλλωνα.

Ο τετράχειρος Απόλλων είναι ο Αμυκλαίος. (Σωσίβιος Fr.Gr.Hist. 595F25 Jacoby. Cf. Διογενιανός II 5; Αποστόλιος I 93; Ησύχιος s.v. κυνακίας· ἱμάντες, οἱ ἐκ βύρσης τοῦ σφασγασθέντος τετράχειρι Ἀπόλλωνι βοὸς ἔπαθλα διδόμενοι).

Παρθένιος και Κουρίδιος στη Σπάρτη είναι ο παρθενικός έφηβος, ο άγαμος, ο άζυγος γυναικί. Ο όμοιος Απόλλωνι πρωθήβη. Παρθενίαι πιθανότατα ήσαν οι εκ Παρθένιων Κουριδίων γεννηθέντες, είτε των παραμεινάντων στη Σπάρτη κατά την μακροχρόνιο εκστρατεία λόγω παιδικής τους ηλικίας όταν άρχισε ή μονιμοποιήθηκε, είτε των ρωμαλέων νεαρών που στάλθηκαν από το στρατόπεδο στη Σπάρτη για αδιάκριτο γονιμοποίηση των συζύγων των εν μακρά απουσία στρατιωτών. Η δεύτερη εκδοχή είναι του Έφορου.

Έφορος δ' οὕτω λέγει περὶ τῆς κτίσεως [sc. τοῦ Τάραντος]: ἐπολέμουν Λακεδαιμόνιοι Μεσσηνίοις ἀποκτείνασι τὸν βασιλέα Τήλεκλον εἰς Μεσσήνην ἀφικόμενον ἐπὶ θυσίαν, ὁμόσαντες μὴ πρότερον ἐπανήξειν οἴκαδε πρὶν ἢ Μεσσήνην ἀνελεῖν ἢ πάντας ἀποθανεῖν, φύλακας δὲ τῆς πόλεως κατέλιπον στρατεύοντες τοὺς τε νεωτάτους καὶ πρεσβυτάτους τῶν πολιτῶν. δεκάτῳ δ' ὕστερον <ἔτει> τοῦ πολέμου [δηλ.

στα μέσα του πολέμου] τὰς γυναῖκας τῶν Λακεδαιμονίων συνελθούσας ἐξ ἑαυτῶν πέμψαι τινὰς παρὰ τοὺς ἄνδρας τὰς μεμψομένας, ὡς οὐκ ἐπ' ἴσοις πολεμοῖεν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους – οἱ μὲν γὰρ μένοντες τεκνοποιοῦνται, **οἱ δὲ χήρας ἀφέντες τὰς γυναῖκας ἐν τῇ πολεμίᾳ ἐστρατοπέδευον** – καὶ κίνδυνος εἶη λειπανδροῆσαι τὴν πατρίδα. οἱ δ' ἅμα καὶ τὸν ὄρκον φυλάττοντες καὶ τὸν τῶν γυναικῶν λόγον ἐν νῶι θέμενοι πέμπουσι τῆς στρατιᾶς τοὺς εὐρωστοτάτους ἅμα καὶ νεωτάτους, οὓς ἤιδεσαν οὐ μετασχόντας τῶν ὄρκων διὰ τὸ παιῖδας ἔτι ὄντας συνεξελεθῆναι τοῖς ἐν ἡλικίᾳ· προσέταξαν δὲ συγγίγνεσθαι **ταῖς παρθέναις ἀπάσαις** ἅπαντας ἡγούμενοι πολυτεκνήσειν μᾶλλον. **γενομένων δὲ τούτων οἱ μὲν παῖδες ὠνομάσθησαν Παρθενίαι.** Μεσσήνη δὲ ἐάλω πολεμηθεῖσα ἔννεακαίδεκα ἔτη, καθάπερ καὶ Τυρταῖός φησιν (F 4 Diehl):

Ἀμφ' αὐτὴν δ' ἐμάχοντ' ἔννεακαίδεκ' ἔτη
 νωλεμέως αἰεὶ ταλασίφρονα θυμὸν ἔχοντες
 αἰχμηταὶ πατέρων ἡμετέρων πατέρες·
 εἰκοστῶι <δ'> οἱ μὲν κατὰ πύονα ἔργα λιπόντες
 φεῦγον Ἰθωμαίων ἐκ μεγάλων ὀρέων.

τὴν μὲν οὖν Μεσσηνίαν κατενείμαντο. **ἐπανελθόντες δ' οἴκαδε τοὺς Παρθενίας οὐχ ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐτίμων ὡς οὐκ ἐκ γάμου γεγονότας.**

Ἐφορος Fr.Gr.Hist. 70F216 Jacoby

[Ὅπως τουλάχιστον ο Στράβων (ἀπὸ τὸν ὁποῖο προέρχεται ἡ μαρτυρία τῆς θεωρίας τοῦ Εφόρου) εκθέτει τὴν ἐξιστόρηση, ἐμφιλοχωρεῖ μὴ οὐσιώδης ἀντίφαση. Αἱ σύζυγοι τῶν ἐκστρατευόντων ὀπλιτῶν παραπονέθηκαν γιὰ τὴν ἐμπράγατο χρεῖα, ἀλλὰ οἱ ἀποσταλέντες ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου σφριγηλοὶ νεανίαι πρὸς ἀναπλήρωση τῆς χρεῖας τῶν συνεμίχθησαν ὅλοι πρὸς ὅλες τὶς παρθένες – που μόνον με νεωτερικὴ ἀγνωσία καὶ ἀφέλεια μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι οἱ de facto χηρεύουσες.

Πλήρως κατασκευασμένη και οθνεία είναι και η σκέψη στο “Περὶ Πολιτειῶν” τοῦ υποτιθεμένου Ηρακλείδη. Cf. M. Polito (ed.), *Dagli Scritti di Eraclide sulle Costituzione: un comment storico*, 28 (#57): *Ταραντίνων. ὅτε δὲ Λακεδαιμόνιοι Μεσσηνίοις ἐπολέμουν, γυναῖκες ἀπόντων τούτων παιδᾶς τινὰς ἐγέννησαν, οὓς ἐν ὑποψίαις εἶχον οἱ πατέρες ὡς οὐκ ὄντας αὐτῶν καὶ Παρθενίας ἐκάλουν. οἱ δ’ ἠγανάκτουν. Λίαν ἀπλοϊκό.]*.

Με ἄξονα τον Αριστοτέλη και αλληλοδιορθώνοντας Αντίοχο και Έφορο, συμπεραντέον ότι νεανίες παραμείναντες και αποσταλέντες έσπειραν αγάμωσ γονήν πολλήν γόνων λόγω της μακράς διάρκειας του ανένδοτου πολέμου, οι οποίοι τεκνωθέντες γόνοι και εφηβεύσαντες κατέκλυσαν την πόλη νεαρῶν ορδῶν.

Παρθενίαι είναι γιοι τέτοιων αζύγων τεκνογονιών από Κούρους εφήβους. Φάλανθος ο αρχηγός τους κατά τον Αντίοχο, ονοματίζει την ουσία τους: άνθος του φαλλού. Ως Γανυμήδης.

Μετά το τέλος του μακρού πολέμου και της συνεχούς, έστω και εάν διαλειπούσης, εξόδου στρατοπέδων από τη Σπάρτη στη Μεσσηνία, πληθύς τέτοιων νεαρῶν δημιούργησε πρόβλημα διττό, νομιμοποίησης και υπερπληθυσμού. Ως προς το πρώτο ίσως εδώ ανευρίσκουμε την εφαρμογή του Σπαρτιατικού έθους της θεμιτής γονιμοποίησης ερώσης γυναικός από νεανία εκτός γαμικής παστάδος (με προβεβηκότα άνδρα). Το πρόβλημα δημιουργήθηκε από το πλήθος των περιπτώσεων κουριδίων γεννήσεων. Σωστά προσπαρατηρεί ο Newman ως προς τα πρακτικά του θέματος (W. L. Newman, *The Politics of Aristotle, with an Introduction, two prefatory Essays and Notes critical and explanatory*, vol. IV, p. 368) : The fact probably is that many unions were temporarily recognized as legitimate during the First Messenian War, when the numbers of the Spartans were being thinned by the war, which were no longer regarded as legitimate when the war came to an end and the drain ceased.

Και η λύση του προβλήματος με Δελφική καθοδήγηση και κύρωση ήταν η εξαποστολή αποικίας.

Από Κουρίδιους γόνους Απολλώνιους κτίσθηκε ο μέγας Τάρας.

Το ειδώλιο του Ugento είναι Δωρικού Σπαρτιατικού περιβάλλοντος και πολιτισμικής καταγωγής.

Το ύψος του, χωρίς τη βάση, είναι 71.8 cm. Έκειτο επί κίονος Δωρικού, του οποίου το κιονόκρανο διεκοσμήιτο από ροζέτες (Ταν. 19 Degrassi).

[N. Degrassi, *Lo Zeus Stilita di Ugento*, 1981].

Το σώμα του ορειχάλκινου ειδωλίου είναι εφηβικό, ρωμαλέας και μυώδους διάπλασης.

Το «τετράγωνο» και πεπακτωμένο και συμπαγές του κορμού (Ταν. 1, 2, 3, 4a-b, 12b), η ισχυρή πρόταξη του στιβαρού στήθους (Ταν. 1, Ταν. 4c, Ταν. 13 Degrassi), το άκρως γεγυμνασμένο σχήμα της πλάτης (Ταν. 4a, 12b), η έντονη διαγραφή των κοιλιακών μυών (Ταν. 2, 6, 7, 12a), το εδραίο των ποδών (Ταν. 1, 4a, 16b), η ιδεατή σφαιρική των γλουτών (Ταν. 3c, 4a-b), η αθλητική καμπύλωση του σωματικού περιγράμματος στους ραχιαίους μυς της μέσης (Ταν. 4c), και το γενικό ρωμαλέο στήσιμο της μορφής, ισχυρό και εναρμόνιο, συντιθέμενο από αναλογίες πλήρως ανεπτυγμένων μελών εις ολοκλήρωμα ενότητας όπου η αρμονία είναι δύναμις και η δύναμις κάλλος (Ταν. 2) – τα πάντα φανερώνουν Δωρικό ρυθμό πλαστικής στην υστεροαρχαϊκή του φάση. Επόμενο στάδιο είναι οι Αιγινήτες.

Στην υψωμένη δεξιά χείρα ο ανδριάς εκράδαινε δόρυ ή κεραινό (Ταν. 14). Η παλλόμενη ένταση της δύναμης εξακοντισμού φανερώνεται

στη δυναμική της στατικής δομής αντί κίνησης και κεκινημένου πλατυασμού χειρονομικού. Το δεξί πέλμα είναι ελαφρά υψωμένο στη φτέρνα (Tav. 18a-b). Οι δεξιοί πλάγιοι και τα δεξιά πλευρά διαγράφονται υπέρτατα χαρακτηρισμένοι (Tav. 1, 4c, 7, 13a), η δεξιά ωμοπλάτη μούται εκδηλότερα (Tav. 12b), το δεξί μέρος του μύδους στήθους τραβιέται και υπερτείνεται (Tav. 1, 4c, 7, 13a-b, 20b), ο κορμός στρέφεται ελαφρά προς τα πίσω δεξιά (Tav. 2) ενώ υψούται ελαφρά δεξιός ώμος και γλουτός (Tav. 3c, 4a).

Στο αριστερό χέρι το ειδώλιο προτείνει με τα τρία πρώτα δάκτυλα ένα άνθος, με τη συνήθη επιδεικτική χειρονομία τέτοιων ανθοφανιών (Tav. 15a-c, cf. Tav. 1, 2 κ.λπ.).

[Πολλά άρρητ' αθέμιτα και παραλειπτέα έχουν ειπωθεί για το τι κρατεί το αριστερό χέρι του αγαλματιδίου].

Το πρόσωπο του ανδριάντος είναι ανδρός υπέρ την νεότητα (Tav. 1, 2, 6-9). Φέρει γένια και μύστακα. Αλλά η κόμμωσή του είναι περίτεχνα εξειργασμένη εις μανιέρα (Tav. 8). Τέσσερις περίπλεκτες κοτσίδες κατέρχονται από δυο εκατέρωθεν του λαιμού βαθιά στο στήθος κάτω των θηλών (Tav. 1, 2, 6, 7, 13), ενώ στην πλάτη τα μαλλιά κατέρχονται κατά τον αρχαϊκό καταρράκτη υπερβολικά διαρθρωμένης κόμμωσης. Κλίνει και ρέπει προς τα δεξιά η κάθοδος της κόμης πίσω και των κοτσίδων εμπρός, λόγω της έντασης στη δεξιά πλευρά, Tav. 12b, 13b, 6, 7).

Επί της κεφαλής ο ανδριάς φέρει θυρεατικό στέφανο (Tav. 4, 6, 7, ειδικότερα 8-11). Είναι εντεχνότερη και διακοσμητικότερη και κομψότερη μορφή των αδρομερέστερων σχηματικών δομών στα παλαιότερα και μικρότερα και βεβηλότερα (μη ιερόστοχα) ορειχάλκινα ειδώλια που προαναφέρθηκαν.

Η σωματική δομή και η κόμη μορφολογικά, ο θυρεατικός στέφανος και το άνθος νοηματολογικά, συνιστούν Απολλώνια επιφάνεια Σπαρτιατικής καταγωγής. Ο πρωθήβης Άναξ φανερώνεται

εναργής. Το πρόσωπο είναι ωρίμου ανδρός νεασθέντος και διαυγασθέντος από την επι-φάνεια του Μεγάλου Βασιλέως Παιδός. Και ίσως υπέρ το μείδιμα παίζοντος.

Στην δεξιά πάλλει όπλο του οποίου το υπολειπόμενο εντος της παλάμης έχει διατομή που ταιριάζει για δόρυ. Αλλά υπάρχουν παραδείγματα πολλά και ποικίλα όπου κεραυνός κραδαίνεται δια λεπτότερης λαβής από τα προεξέχοντα στελέχη του.

Δομή και έκφραση του προσώπου παραπέμπει αμέσως και εμμέσως σε διαφορα παραδείγματα Διός.

Νεαρός, αγένειος, "λείος" Ζεύς παρίσταται στο αέτωμα του ναού της Αρτέμιδος στην Κέρκυρα κραδαίνων κεραυνόν κατά ηττώμενου Γίγαντος, αλλά εκεί δεν υφίσταται η συμβολική αντίθεση σώματος και κόμης αφ' ενός, προσώπου αφ' ετέρου. [Korkyra, Band II, G. Rodenwaldt, Die Bildwerke des Artemistempels von Korkyra, pp. 86 – 97, Abb. 79 – 80, pp. 158 – 161, Tafeln 28 – 30] . Το αυτό ισχύει για τους αρκετούς πολλαχού μαρτυρούμενους νεαρώδεις Δίες.

Αντίθετα το ειδώλιο του Μονάχου από την Δωδώνη (Staatliche Antikensammlungen Br. 4339, Tav. 33a-c Degrassi, R. Thomas, *Griechische Bronze-statuetten*, Abb. 53, ύψος 18.6cm) προσομοιάζει προς τον θεό του Ugento κατά το ότι πρόσωπο πλούσια γενειοφόρο και μυστακοφόρο ανδρός εγγράφεται σε σωματοδομή και κόμη εφήβου. Τέσσερις πλεξούδες και εδώ πέφτουν χαρακτηριστικά στο στήθος εκατέρωθεν του λαιμού. Δεν υπάρχει στέφανος, ενώ δύο ιδιόμορφοι κεραυνοί ο ένας κραδαίνεται στην υψωμένη δεξιά, ο δε άλλος προβάλλεται με την αριστερά.

Κεραυνός και άνθος αποτελούν την τέλεια διπολικότητα ανυπέρβλητης δύναμης και ανυπέρβλητου κάλλους, και την σύμπτωση των εναντίων στον αρχέγονο φαλλικό ανθό του Δωρικού βιώματος. (Φάλανθος).

Ο προδωρικός Ζεύς έχει ολοσχερώς εξαπολλωνισθεί. Είναι ο Απόλλων ανήρ ή σε φανέρωση ανδρός, παρά ο Ζευς νεάζων εις εφηβική προβολή.

Η Ολύμπια θρησκευτικότητα είναι του Απόλλωνος.

[Κοντά στο ειδώλιο βρέθηκε, και θα μπορούσε να συνανήκει κατά τις διαστάσεις και σύσταση, τσαμπί σταφυλιών (Ταν. 26 Degrassi). Είναι δύσκολο, ή και αδύνατο, όμως να φαντασθούμε πως θα συναρτάτο προς το άγαλμα. Τα εγχειρήματα προσάρτησής του στο δεξί και αριστερό χέρι είναι ανεπιτυχή (Ταν. 27c, 28a-d Degrassi). Δεν ευοδώνει την σύλληψη η υπόθεση ότι ίσως απλά να έκειτο, εκτός αν ανήκε σε σύνθεση, π.χ. σε άμπελο, το οποίο δεν προκύπτει. Εξ άλλου, η περιεργασμένη μετατροπή του μίσχου σε λαβή υποδηλώνει κράτημα ή ενεργό προσθήκη. Μπορεί απλά να ανήκε σε άλλο παρακείμενο χαμένο πλαστικό έργο. Αν πάντως συνεδυάζετο προς το άγαλμα, θα πολλαπλασίαζε την συμβολική δυναμική του όλου, ταυτίζοντας τον Διόνυσο προς τον Απόλλωνα-Δία. (Έχω επανειλημμένα διεξοδεύσει το ζήτημα της οψιακής ταυτότητας εξ αντιθέτων του Διονύσου με τον Απόλλωνα.)]

6 Απριλίου 2016